

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ МІСЦЕВОЇ ЕКОМЕРЕЖІ

*Третяк В.М., доктор економічних наук, професор,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
Гунько Л.А., кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: liudmyla_g@ukr.net*

Розглянуто теоретико-методологічні засади проектування екомережі України в контексті розвитку природоохоронного землекористування. Викладено основні підходи до проектування землекористування структурних елементів екомережі, методику землевпорядного проектування землекористування структурних елементів екомережі на місцевому рівні.

Ключові слова: *землекористування, екологічна мережа, землевпорядне проектування, ключові території, ландшафт.*

Постановка проблеми.

В сучасних умовах суспільного розвитку, перетворень у системі земельних еколого-економічних відносин в Україні особливої актуальності набувають проблеми забезпечення умов створення сталого землекористування і створення особливо охоронюваних природних територій. Збалансованість природного середовища, в свою чергу, є умовою невиснажливого раціонального природокористування. Подальший розвиток рекреаційних територій сприятиме оздоровленню населення, розв'язанню демографічних ситуацій, підвищенню індексу людського життя в цілому.

Тому наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. конче зрозумілою стала потреба в створенні неперервної мережі природоохоронних об'єктів [1].

За таких умов, проблеми формування екологічної мережі України набувають значної актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Увага до проблем формування екологічної мережі в останні роки посилилася. Значний внесок у розвиток та розроблення теоретичних, методичних та практичних аспектів використання та охорони земель природоохоронних територій зробили: Д.С. Добряк, Й.М. Дорош, О.П. Канаш, А.Г. Мартин, Я.В. Мовчан, О.С. Новоторов, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк та інші. Разом з тим, не відпрацьовані підходи до формування структурних елементів місцевої екомережі.

Мета статті – висвітлення нових підходів до проектування земле-

користування структурних елементів екомережі України та організаційних, правових і економічних механізмів реалізації заходів по організації режиму землекористування.

Виклад основного матеріалу.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про екологічну мережу України» проектування екомережі передбачає [2]:

а) нанесення на планово-картографічні матеріали територій та об'єктів, включених до переліків екомережі;

б) визначення територій, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну, історико-культурну цінність, встановлення передбачених законом обмежень на їх планування, забудову та інше використання;

в) обґрунтування необхідності включення територій та об'єктів до переліків екомережі, резервування територій для цих потреб, надання природоохоронного статусу, введення обмежень (обтяжень) для відновлюваних, буферних та сполучних територій для забезпечення формування екомережі як єдиної просторової системи;

г) розроблення рекомендацій щодо визначення режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інших територій, що підлягають особливій охороні, відновлюваних, буферних та сполучних територій, які пропонується створити;

г) узгодження регіональних і місцевих схем формування екомережі із Зведеною схемою формування екомережі України, поєднання її із Всеєвропейською схемою формування екомережі та із затвердженою проектною документацією з урахуванням державних, громадських і приватних

інтересів, визначення перспективних напрямів забезпечення збереження та невиснажливого використання цінних ландшафтів та інших природних комплексів, об'єктів і територій.

Згідно з статтею 15 Закону України «Про екологічну мережу України» проектування екомережі здійснюється шляхом розроблення регіональних схем формування екомережі області, а також місцевих схем формування екомережі районів, населених пунктів та інших територій [2].

Враховуючи, що місцеві схеми екомережі не відносяться до документації із землеустрою, а у існуючій документації із землеустрою не здійснюється проектування екомережі, нами пропонується розробляти самостійні проекти землеустрою щодо формування складових екомережі у розрізі територій сільських (селищних) рад [3].

Якщо при проектуванні складових екомережі на національному та регіональному рівні застосовуються в поєднанні просторове та ландшафтне планування, то на місцевому рівні більшу перевагу має територіальний землеустрій [4].

Землевпорядне проектування землекористування структурних елементів екомережі на території сільської ради починають з еколого-ландшафтного мікрозонування території сільської ради, що проводяться у ході підготовчих робіт до складання проекту землеустрою, і закінчують формуванням екологічно однорідних ділянок, до яких прив'язують систему складових екомережі, природоохоронні заходи у виді територіальних природоохоронних обмежень (обтяжень) у використанні земельних та інших природних ресурсів. Додатково проектують організаційно-територіальні заходи, що підвищують екологічну стабіль-

ність території: ключових, сполучних, буферних та відновлювальних територій екомережі.

Розглянемо на прикладі території Сокільської сільської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області методику землепорядного проектування територій структурних елементів місцевої екомережі.

Детальних та чинних методик та стандартів для розроблення проектів землеустрою щодо організації території структурних елементів місцевої екомережі зараз немає, а тому розкриємо проблеми та підходи до проектування.

Як показують дані (табл. 1) на території Сокільської сільської ради землекористування структурних еле-

ментів екомережі, в тому числі ключові території, відсутні.

Головним наслідком проведення земельної реформи на території Сокільської сільської ради стали структурні зміни у розподілі земель як за формами власності та господарювання на землі, так і за чисельністю землевласників і землекористувачів. Держава перестала бути земельним монополістом. У її власності залишилося менше половини загальної площі земель країни. Значна частка продуктивних земель передана у приватну власність.

На території Сокільської сільської ради склався надзвичайно високий рівень освоєння життєвого простору: до господарського використання залучено понад 62% її території.

1. Характеристика існуючого розподілу земельних угідь в межах території Сокільської сільської ради

№ п/п	Назва угідь	Станом на 01.01.2015 р	
		га	%
1	Рілля	1954,2	59,7
2	Багаторічні насадження	10,6	0,3
3	Сінокоси	201,0	6,1
4	Пасовища	157,5	4,8
	Сільськогосподарські угіддя, всього	2323,3	70,9
6	Під шляхами і прогонами	43,8	1,3
7	Під господарськими будівлями та дворами	19,4	0,6
	<i>Всього сільськогосподарських земель</i>	<i>2386,5</i>	<i>72,9</i>
9	Ліси та лісовкриті площі	199,1	6,1
9.1	лісові землі	175,4	5,4
9.2	із них: полезахисні лісосмуги	11,1	0,3
10	Забудовані землі	85,6	2,6
11	Відкриті із незначним рослинним покривом	73,9	2,3
12	Під водою	529,6	16,2
12.1	в т.ч. штучними водосховищами	529,2	16,2
	<i>Всього</i>	<i>3274,7</i>	<i>100,0</i>
	із загальної площі структурні елементи екомережі	–	–
	в т.ч. ключові території	–	–

* джерело: розраховано за даними форми 2-зем Держгеокадастру України

Тільки 1234,9 га (37,7%) екологічно-стабілізуючих угідь, із яких землі природного стану (річки та відкриті землі із незначним рослинним покривом) відсутні.

Згідно даних Проекту організації території НПП «Подільські Товтри» на території Сокільської сільської ради Кам'янець Подільського району Хмельницької області розміщені рідкісні види рослин та тварин занесені до Червоної книги та регіонального значення [1].

Однак, території місць поширення видів флори як ключові, в межах території Сокільської сільської ради Кам'янець Подільського району Хмельницької області на регіональній схемі екомережі не вказані, разом з тим при розробленні проекту організації території НПП «Подільські Товтри» виявлено місця поширення цінних рослинних угруповань.

При вирішенні задачі оприроднення певних земель для створення нових ділянок екомережі постає проблема визначення вимог щодо встановлення просторових параметрів таких ділянок за площею та розташуванням щодо інших природних та техногенних територій.

Оскільки процес трансформації призначення земельної ділянки з техногенної до природної має відбуватися за процедурами, передбаченими земельним законодавством, просторові параметри майбутньої ділянки екомережі обумовлюються її межами в системі землеустрою. Вибір ділянок для оприроднення суб'єктом формування екомережі відбувається в результаті оцінки потенційно-придатної для цього території та можливістю її звільнення (повного чи часткового) від існуючого господарського навантаження.

Таким чином, до ключових територій екомережі, по проекту необхідно віднести земельні ділянки із цінними видами рослин, що занесені до Червоної книги України, які на регіональній схемі екомережі не зазначені. Всі ці земельні ділянки перебувають у постійному користуванні національного природного парку «Подільські Товтри».

Отже, на місцевому рівні проектування меж та режиму землекористування структурних елементів екомережі України повинно здійснюватися проектами землеустрою в масштабі 1:10 000 або 1:5 000 із використанням ґрунтово-землевпорядного методу.

Проект землеустрою щодо організації території структурних елементів екомережі дасть змогу забезпечити дотримання обмеженого режиму господарської діяльності на відповідних територіях.

Аналізуючи особливості рельєфу території Сокільської сільської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області та ґрунтового покриву, можна виділити сполучні території і буферні території. До ключових територій прилягають лісовкриті площі та пасовища, їх рекомендовано віднести до сполучних територій, які при об'єднанні забезпечать зв'язки між ключовими територіями та цілісність екомережі та сприятимуть збереженню ландшафтного різноманіття. Навколо ключових територій на сильнозмитих ґрунтах варто виділити буферні зони, які забезпечать захист цих земель від негативного впливу господарської діяльності.

Навколо місця розташування рідкісних рослин (ділянка № 20, рис. 1) варто подекуди встановити буферну зону, яка представлена лісовими землями площею 4,43 га. На сильнозмитих і деградованих ґрунтах (шифр агрогруп 50д, 57е), необхідно вста-

Рис. 1. Фрагмент проекту структурних елементів екомережі в межах території Соکیلської сільської ради

новити відновлювальну територію, на якій буде виконано першочергові заходи щодо відновлення первинного природного стану, вони підлягають консервації, їх площа становить 13,91 га. На інших провести заходи з рекультивациі, площа цих земель – 25,60 га. Деякі землі відновлювальної території після проведення відповідних заходів (залуження, посадка лісу), можуть бути включені до складу ключової або сполучної території. Між місцями розташування рідкісних рослин (ділянки № 20 та № 21) до сполучної території (екокоридорів) екомережі рекомендується включити земельні ділянки, які займатимуть 15,54 га (лісові землі і землі під водою).

Запропонована зміна режиму використання земельних угідь обумовила

відповідні дії щодо їх трансформації (табл. 2). Зокрема, орні землі на площі 123,25 га передбачено перевести під постійне залуження (консервацію).

Для встановлення меж впливу буферної території, яка забезпечує захист ключових територій від негативного антропогенного впливу можна визначити граничну віддаль буферної території, а саме ширину сприятливої екологічної зони буферної території щодо ключової території [5].

У ході землепорядного проектування такі розрахунки необхідно проводити по всіх угіддях буферних зон, нанести на планову основу межі екологічно стабілізуючих територій. Для екологічно нестабільних територій розробляються додаткові екологічні заходи. Це, насамперед, організаційно-господар-

2. Експлікація трансформації земельних угідь в межах території Сокільської сільської ради

№ п/п	Назва угідь	Площа на час розроблення проекту, га	+, – зміни	Площа по проекту, га	Зміни в %
1	Рілля	1954,2	– 123,25	1830,95	– 6,31
2	Багаторічні насадження	10,6	–	10,60	–
3	Сінокоси	201,0	+ 123,25	324,25	+61,32
4	Пасовища	157,5	–	157,5	–
	Сільськогосподарські угіддя, всього	2323,3	–	2323,3	–
5	Під шляхами і прогонами	43,8	–	43,8	–
6	Під господарськими будівлями та дворами	19,4	–	19,4	–
	Всього сільськогосподарських земель	2386,5	–	2386,5	–
7	Ліси та лісовкриті площі	199,1	–	199,1	–
7.1	лісові землі	175,4	–	175,4	–
7.2	із них полезахисні лісосмуги	11,1	–	11,1	–
8	Забудовані землі	85,6	–	85,6	–
9	Відкриті із незначним рослинним покривом	73,9	–	73,9	–
10	Під водою	529,6	–	529,6	–
10.1	в т.ч. штучними водосховищами	529,2	–	529,2	–
	Всього	3274,7	100,0	3274,7	

ські, агротехнічні, лісомеліоративні і гідротехнічні з захисту земель від ерозії; природоохоронні заходи; комплекс робіт з підвищення родючості ґрунтів.

Висновки.

Базовою основою проектування землекористування структурних елементів екомережі на місцевому рівні є проекти землеустрою щодо формування складових екомережі у розрізі територій сільських рад. Вони дадуть змогу сформувати природоохоронні територіальні обмеження у використанні земель та здійснити їх державну

реєстрацію, що забезпечить дотримання обмеженого режиму господарської діяльності на відповідних територіях з урахуванням вимог щодо раціонального використання та охорони земель, збереження природного різноманіття ландшафтів, охорони довкілля, підтримання екологічного балансу.

Список використаних джерел

- Третяк А.М. Організація землекористування структурних елементів екомережі України на місцевому рівні: монографія / Третяк А.М., Третяк В.М., Гунько Л.А., Лобуцько Ю.В. – К.: ДП «Компринт», 2016. – 163 с.

2. Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>.
3. Третяк А.М. Екологічна мережа України в контексті формування природоохоронного землекористування: стан та проблеми / А.М. Третяк // Екологічна мережа України в контексті формування природоохоронного землекористування: стан та проблеми : мат. кругл. столу, 20 березня 2015 року. – К.: МВЦ «Медінформ», 2015. – С. 5-27.
4. Третяк А.М. Землеустрій в Україні: теорія, методологія : монографія / А.М. Третяк. – К.: Гринь Д.С., 2013. – 648 с.
5. Третяк А.М. Землепорядне проектування: організація землекористування структурних елементів екомережі України на місцевому рівні: навчальний посібник, ч.4 / Третяк А.М., Третяк В.М., Гунько Л.А. – Херсон: Олді-плюс, 2016 – 184с.
4. Tretyak, A.M. (2013). Zemleustrij in Ukraini theory, Methody [Land Management in Ukraine: Theory, Methodology]. Kyiv, Ukraine: Grin D.S., 648.
5. Tretiak, A.M., Tretiak, V.M., Hun'ko, L.A. (2016). Zemlevporiadne proectuvania: orghanizatcia zemlekhorystuvannia struchturnih elementiv ecomeregi Ukraini on miscevomu rivni [Land Management Design: organization of land use structural elements Econet Ukraine locally] Tutorial, Part 4 / A.M. Tretiak, Tretiak V.M., Hun'ko L.A. – Kherson, Ukraine: Oldie Plus, 184.

Третяк В.М., Гунько Л.А.

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ СТРУКТУРНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ МЕСТНОЙ ЭКОСЕТИ

Рассмотрены теоретико-методологические основы формирования экосети Украины в контексте развития природоохранного землепользования. Изложены основные подходы к проектированию землепользования структурных элементов экосети, методику землеустроительного проектирования землепользования структурных элементов экосети на местном уровне.

Ключевые слова: землепользование, экологическая сеть, землеустроительное проектирование, ключевые территории, ландшафт.

Tretyak V., Gunko L.

MAIN APPROACHES TO PLANNING OF LAND USE OF THE LOCAL ECONET STRUCTURAL COMPONENTS

Considered the theoretical and methodological bases of formation of the ecological network of Ukraine in the context of conservation land. The basic approaches to the design of land use structural elements of ecological network, land use planning methodology for land-use structural elements of the ecological network at the local level.

Keywords: land use, ecological networks, land planning, the key area, landscapes

References:

1. Tretiak, A.M., Tretiak, V.M., Hun'ko, L.A., Lobun'ko, U.V. (2016). Orkhanisatcia zemlecorystuvannia struchturnih elementiv ecomeregi Ukraini na miscevomu rivni [The organization of land use structural elements of the ecological network locally Ukraine]. Kyiv, Ukraine: DP «Компринт», 163.
- 2 The Law of Ukraine «On ecological network of Ukraine», available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>. (Accessed 24 June 2004)
- 3 Tretiak, A.M. (2015). Echologychna meregа Ukraini v konteksti formuvania prirodookhoronnoho zemlekoristuvania stan ta problemy [Environmental network Ukraine in the context of conservation land: state and problems] Echologychna meregа Ukraini v konteksti formuvania prirodookhoronnoho zemlekoristuvania stan ta problemy : Mat. кругл. stol., Kyiv, 5-27.